

Dali ve Şehir proletaryası

Burak Delier - Kamil Őenol

Ne kadar doğrudur bilinmez, Sakıp Sabancı Múzesi'nde baŐlayan Salvador Dali sergisini, 1,5 günde 4 bin 200 "sanatsever" gezmif. Gazetenin haberine góre bu rekormuŐ. Gazetedeki haberin fotoğrafında "sanatsever" bir kuyruk góruyoruz; ama yine de bu haberde verilen "sanatsever" sayısına kuŐku ile yaklaŐmamızın nedeni, bu túr haberlerin tam da "ónünde kuyruk" oluşsun diye yapılan sergiler için manipúlasyon aracı olması ve halkla ilişkiler niteliği taŐması. Yukarıda bahsettiğimiz haber 22 Eylöl pazartesi günü İstanbul'da ücretsiz dağıtılan gazetelerden birinde çıkmıŐtı. Google haberlerde küçük bir araŐtırma yapıyoruz. 19 Eylöl Cuma yani yukarıdaki haberden üç gün önceki Milliyet Gazetesi'nin kúltür sanat sayfasında bir baŐlık: Dali'den rekor beklentisi. Sergiyi hazırlayanlar, basın toplantısında serginin muhteviyatına iliŐkin bilgileri verdikten hemen sonra "serginin Picasso sergisinin ziyaretçi rakamlarını gececeğini ve rekor kıracağını düŐündüklerini" de sözlerine ekleyerek yönlendirmelerini yapmıŐlar. NTVMSNBC internet haber portalinden devam edelim: "Dün akŐam, 'İstanbul'da Bir Súrrealist: Salvador Dali' sergisiyle ilgili basın toplantısına gósterilen ilgi gerçekten de eŐine az rastlanır bir ilgiydi. 18 gazete, 18 televizyon kanalı, 4 haber ajansı, 24 dergi, 4 haber portalı, Türkiye'de temsilciliği bulunan yabancı basın kuruluşlarından 6 temsilci, 1 radyo ve yurtdıŐından da Le Monde, El Pais, The Times gibi gazetelerden 10 kiŐi basın toplantısını izledi. Toplamda

75 yayın ve 149 basın mensubu vardı.” Müze Müdüresi, basın toplantısına gösterilen yoğun ilgiden yola çıkarak, “Picasso’da bu kadar basın ilgisi yoktu, sanırım Dali sergisiyle büyük bir rekor kırılacak” demiş. Serginin maliyeti ile ilgili sorulara net bir yanıt vermekten kaçınan Müze Müdüresi, sadece serginin çok maliyetli ve masraflı olduğundan bahsetmiş. Serginin maliyet, masraf, para kısmına yazının sonunda tekrar döneceğiz. Gördüğümüz tüm haberlerdeki ana yönlendirme bu serginin çok gezileceği! Baştan sona bir yönlendirme ve halkla ilişkiler faaliyeti şeklindeki haberleri, en son cumhurbaşkanı ve eşinin de sergi açılışına geldiğini gösteren haberler taçlandırılıyor. Böylece, toplumdaki tüm kesimlerin, yani ilericisinden muhafazakârına bu sergiyi gezmesi için fotoğraftaki son halka da tamamlanmış olur.

Şu ana kadar sergi ile ilgili gazete ve internet üzerindeki haberlerden bahsettik. Türkiye’deki gazete okuma alışkanlığı ve gazete tirajları düşünüldüğünde, rekor beklentili bir sergiyi destekleyecek yeterli kitle iletişiminin sağlandığı söylenebilir. İstanbul’da yaşayanlar bilir, E5 karayolu üzerindeki üst geçitler, Büyükşehir Belediyesi tarafından propaganda amaçlı duyurularda kullanılır. Günde binlerce aracın geçtiği, bu açık alan reklam yerleri hiçbir şekilde özel şirketlere verilmez. Zaten doğrusu da budur. Çünkü trafik yönetmeliğince bu yerlere reklam verilmesi, araç trafiği güvenliği açısından sakıncalıdır. Buna rağmen belediyenin, hükümetin propaganda amaçlı duyurularında ve kültür organizasyonlarının duyurularında bir istisna uygulanır. İstanbul’daki, Formula1 dahil tüm diğer bütün büyük gösterilerin reklamlarına sponsor adlarıyla birlikte burada rastlırsınız. O istikamette yolculuk yapıyorsanız buradaki duyuruları kaçırma şansınız hemen, hemen hiç yoktur. Belediye tüm bu imkânları sağlarken, kültür ve sanatın yarattığı masumiyet zırhının arkasına sığınır. Dali sergisini hazırlayanlar basın toplantısında bu serginin 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul’un marka değerine katkıda bulunacağını söyleyerek, masumiyet zırhının yarattığı bu mazereti desteklemek için adeta kendi aralarında paslaşırlar.

Bu yazının hazırlandığı sıralarda serginin sponsoru banka, bunca halkla ilişkiler ve tanıtım haberinin oluşturduğu atmosfer üzerinden televizyon ve radyo reklamları ile finali gerçekleştiriyor, herkesi sergiye davet ediyordu! Ama ortada şöyle bir sorun var: önlerinde kuyruk oluşsun diye yapılan bu tür sergiler ilgiyi günümüzden tamamen uzaklaştırıyor. Güncel olanın perspektifini değiştirip, odağa geçmişi oturtuyor. Geçmiş ve geçmişi koruyan müzeler deyinse, müze uygulamalarının ideolojik pozisyonundan bahsetmek gerekir. Bu pozisyondan bahsetmek, tarihin nasıl yazıldığı ve iletişime sokulduğu üzerine; kimin tarihine ses verildiği, kimin susturulduğu üzerine konuşmak demektir. İktidar, temsil ve kültürel kimlik arasındaki ilişkiler, müze uygulamaları üzerinden yeniden üretilir. Müzenin koruma, toplama ve sanat yapıtlarına statü biçme işlevi sorgulanmalıdır. İster müze olsun ister galeri, “beyaz küp” ün tarafsız ve masum bir mekân olmadığı, sınıfsal bir uzantısı olduğu, herkesin kabul ettiği bir gerçek-

tir artık. Müzeler sanat yapıtlarının aile mezarlığıdır. Müze emekçileri bu malzeme-yi tarihsel bir sıra içinde tasnif edip “sanat ardiyesi”nin “envanter defteri”ne gömme göreviyle hep karşı karşıya kalmışlardır¹. Gömülü kalmak her şeyden önce cesetlerin yazgısıdır. “Salon resmi” iyiden iyiye ölü bulunalı çok oldu. Ama çoğunlukla sanat tarihçileri, toz halindeki kalıntılar arasında aranarak yaşam taklidi yapan bir şeyler çıkarmaya ticari nedenlerle çok meraklıdır. Türkiye’de burjuvazinin bu tür sergileri yapmak istemesinin bir nedeni de, “salon sanat”ını kullanmak, dünya burjuvazisine “bakın biz de yaptık” demek içindir. Bu tür sergi bağlamlarının nesnelere nasıl anlam yüklediğini, sanat ile olan ilişkimize nasıl egemen olduğunu her zaman deşifre etmek gerekiyor.

Buraya kadar, Dali’nin İspanya İç Savaşı’nın sonunda faşist Franco rejimini nasıl desteklediğinden, André Breton tarafından “dolar heveslisi” olmakla suçlanıp, sürrealist gruptan nasıl atıldığından falan bahsetmedik. Dali’nin sanatsal değeri vb. sanatın “sözde özerk” konusu olabilecek alanlara da hiç girmiyoruz. Sadece Marksist Yunan sanat tarihçisi Nicos Hadjinicolaou’nun bir görüşünü hatırlatmakla yetinelim: sanatı “büyük sanat” yapıtlarının toplamı sayan belli bir anlayıştan kaynaklanan tüm zihinsel çağrışımları kafamızdan atmamızda fayda var. Ve devamında “bir sanat yapıtı kim tarafından ve hangi nedenlerle ‘güzel’ sayılmıştır?” maddeci sorusunu sormayı unutmamalıyız.

Evet, müze müdiresinin söylediği gibi, Dali sergisi taşınma, sigorta ve diğer çalışmalar ile çok büyük, çok masraflı bir sergi... Türk burjuvazisi hem İstanbul’un marka değerine katkıda bulunmak, hem de Türkiye’ye böyle bir sergiyi getirerek tanıtım gibi “ulvi” bir amacı gerçekleştirmenin mutluluğu içersinde ve hiç bir masraftan kaçınmadıklarını “görgü” kuralları çerçevesinde basın toplantısında söylemeye çalışır. (Sanat, kültür, hayır vb işlerde paradan bahsetmek aslında ne kadar büyük bir görgüsüzlük değil mi?) Ama tam da bu masraf meselesi noktasında serginin neden bu kadar pohpohlandığını anlayabiliriz. Picasso sergisi de o güne kadar yapılmış en büyük bütçeli sergi idi. Fakat o sergide kesilen biletler üzerinden elde edilen satış gelirleri ile Sabancı Müzesi masraflarını karşıladığı gibi, müzenin kasasına ekstra para kalmıştır. (Bu bilgiyi güvenilir kaynaklardan teyit ettik.) Müze müdiresinin Dali sergisi rekor kıracak çığırkanlığının arkasında, serginin masraflarını, kendi emek gücünü her daim değerli kılabilmek için bu tür etkinlikleri mutlaka izlemesi gerektiği yanılısamasına kapılan “şehir proletaryası”na bilet keserek çıkartmaktan başka amaç yatmaz.

Güncel olanın bu tür gösterisel sergiler ile örtbas edilmesi ve bu örtbas işlemi sırasında Türkiye burjuvazisinin kendi adına biraz daha simgesel ve maddi değer katması söz konusu serginin asıl anlam ve amacını oluşturmaktadır. Bu gösteride izleyiciye/şehir proletaryasına biçilen görev bilet olarak sergiyi gezmek ve burjuvazinin kültürel alanda yürüttüğü sınıf mücadelesinin bir aracı olan meka-

1 Müze/mezar metaforu ilk Rus avangard sanat eleştirmeni Nikalai Tarabukin, daha sonra da Theodor W.Adorno tarafından kullanılmıştır.

nizmada müteşekkir bir çark işlevi görmektir. Bu gösterilerin gördüğü sanal ilgiyi yaratan dürtü Dünya Kupası ya da rekor bir bütçe ile çekilen bir Hollywood yapımının gördüğü ilgiyi yaratan dürtü ile aynıdır. Büyük bir gösterinin parçası olma dürtüsü. Yarattılan sanal dünyanın bir parçası olmak dürtüsü. İşte burjuvazi kurguladığı o dünyanın kapısının önünde bilet kesmektedir. Sanatın bu sanal sunumunda yaşama, topluma dair zenginleştirici bir anlam bulmak da mümkün değildir. Türkiye burjuvazisi ulusalcı ya da muhafazakâr olsun kültürel olarak her zaman tutucu ve kapalı olagelmıştır. Tarihin raflarındaki tozlu, ehlileşmiş, zararsız cesetlere duyduğu ilginin ve 60'lar sonrası gelişen güncel olana dokunan sanatsal tavırları ısrarla görmezden gelmesinin altındaki bir başka neden de budur. Daha da can alıcı olan, bu tavrının sanat akademileri ve sanat entelijansiyası tarafından desteklenmiş ve hala destekleniyor olmasıdır. Marcel Broodthaers ve Hans Haacke gibi müze ve galerilerin ideolojik işlevlerini sorunsallaştıran sanatçıları sanat tarihi kitaplarından bilen ama bir türlü güncel durumla bağlantısını kuramayan yarı kör yarı sağır entelijansiya sanatı hep nostaljik bir "aura" ile süslü, şimdiki zamana değil kayıp bir geçmişe seslenen sihirli bir obje olarak görmekte diretir ve onu tehlikesizliğin uslu sularına mahkûm eder. Böylece sanatın şimdiki zamana dokunabilecek, kapalı kapıları açabilecek, hayatı dönüştürebilecek potansiyelleri sinsice bastırılır ve yok sayılır.

Kültür ve sanat üzerindeki sınıf mücadelesi sadece ve sadece sponsorluk sisteminin açmazlarını veya kültürel üretim araçları üzerindeki hâkimiyeti deşifre etmekle kendini sınırlamamalıdır. Bütün bu maddi tablonun arkasında sanatın biçimi üzerinde kurulan hem siyasal hem de sanatsal bir mücadele vardır. Burada biçim ile kastımızdan hem sanatın – kurumlar, bankalar, sponsorluk sistemi gibi - üretim ve alımınma şartları hem de sanata yaşamsallık katabilecek güçleri etkinleştiren ya da bastıran *sanatsal* biçimler anlaşılmalıdır. Bu noktada belli bir sanatsal biçimin belli bir siyasete denk geldiği akıldan çıkartılmamalıdır. Yani Dali sergisinin sinsiliği şimdiki zamanı örtbas etmesi ve halkla ilişkiler etkinliği olması bir yana, belli bir sanat anlayışının propagandasından ibaret olmasıdır.